

KARIŞIK DİLLİ ESERLERE FARKLI BİR BAKIŞ

*Mevlüt ERDEM**

*Mustafa SARI***

ÖZET

Oğuzcanın gelişiminde karışık dilli eserlerin ayrı bir yeri vardır. Hem Oğuzca hem de Doğu Türkçesi özelliklerine sahip olan karışık dilli eserlerin, bazı önemli ses ve biçim bilgisi özellikleri açısından benzer dağılımları sergilemedikleri görülür. Eserlerdeki bazı edatların dağılımları incelendiğinde ise kuvvetli bir Doğu Türkçesi etkisi hissedilir. Söz varlığına ait bazı kelimeler de bu eserlerin tarihî Türk lehçeleriyle olan yakın bağlantısını verir.

Anahtar Kelimeler: Karışık dilli eserler, edatlar, ses bilgisi, biçim bilgisi, söz varlığı.

NEW PERSPECTIVES TO THE WORKS OF MIXED DIALECT

ABSTRACT

Mixed dialect works which exhibit Oghuz and Eastern Turkic features have a special place in the development of Oghuz Turkic. When mixed languages works which have both Eastern Turkic and Oghuz Turkic features are examined, it is seen that they do not share the same exact distribution in whole sources. The use of some postpositions shows strong Eastern Turkic influence. Some lexical items give close connection with historical Turkic dialects.

Key Words: Mixed dialect works, postpositions, phonological features, morphological features, lexical items.

* Yrd. Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü mevluterdem@gmail.com

** Doç. Dr., Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü msari68@hotmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 5/1 Winter 2010

1. Giriş

Batı Türk yazı dilinin oluşumu, Türk dili araştırmalarında en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Bugüne kadar elimize ulaşan yazılı belgeler, Batı Türk yazı dilinin başka bir ifadeyle Oğuzcanın XIII. yüzyılda oluşmaya başladığını göstermektedir. Ancak bilindiği gibi, Orhun yazıtlarında, Uygur ve Karahanlı Türkçesine ait yazmalarda, Oğuzcaya ait dil özellikleri bulunmaktadır. Hatta Kâşgarlı Mahmut, Divanu Lügati't-Türk'te, bu özelliklerin bazılarını, Oğuzcaya ait vurgusuyla, belirtmiştir. Birçok araştırmacı, Eski Türkçedeki Oğuzca unsurlar üzerine araştırmalar yapmıştır. Demir (2007), bu araştırmalar sonunda ortaya çıkan özellikleri, "Batı Türk Yazı Dilinin Oluşumu" başlıklı yazısında ele almıştır.

Batı Türk yazı dilinin XIII. yüzyıldan önceki durumu, tartışmalıdır. XIII. yüzyıl öncesinde Oğuzların yazılı eserleri var mıydı? Karahanlı Türkçesi ve Doğu Türkçesi arasında belirgin bir ilişki bulunmaktadır; ancak aynı belirgin ilişki Karahanlı Türkçesi ile Batı Türkçesi arasında görülmez.

Bu yüzden Anadolu'da ortaya çıktığı düşünülen ilk Oğuzca eserler hem Oğuzca özellikler hem de Doğu Türkçesi izleri taşımaktadır, bundan dolayı bu eserlere *karışık dilli eserler*¹ denmektedir.

Bu çalışmada, karışık dilli eserlerin ilgili bugüne kadar çeşitli araştırmacılar tarafından dile getirilen özellikler hakkındaki düşüncelerimiz aktarılacak, buna ek olarak tespit ettiğimiz özellikler ele alınacaktır.

Önce, karışık dilli eserler önemli bazı ses ve biçim bilgisi özellikleri bakımından karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Daha sonra karışık dilli eserlerde geçen bazı edatların ve söz varlığı açısından önemli olduğunu düşündüğümüz bazı kelimelerin kullanımları ve tarihsel uzantıları karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır².

¹ Karışık dilli kabul edilen eserler: *Behcetü'l-Hadâ'ik. fî Mev'izeti'l-halâ'ik, Kuduri Tercümesi, Feraiz Kitabı, Güzide ('Akâ'id-i İslâm), Mevlana'nın Türkçe manzumeleri, Şeyyad Hamza'nın bazı manzumeleri*. Mansuroğlu (1960) *Şerhü'l-Menâr*'ı karışık dilli bir eser kabul eder, fakat Tulum (1968) *Şerhü'l-Menâr*'ın Kıpçakça bir eser olduğunu belirtir.

Karışık dilli eserlerdeki Oğuzca ve Doğu Türkçesi arasındaki ilişki konusunda farklı görüşler vardır. Ayrıntı için bk. Demir (2007), Ercilasun (2004), Tekin (1974).

² Karışık dilli eserlerin ayrıntılı ses bilgisi ve şekil özellikleri için bk. Tulum (1968), Mansuroğlu (1960), Canpolat (1967), Buluç (2007d), Buluç (2007a), Mansuroğlu (1954, 1956), Demir (2007), Tekin (1974), Korkmaz (1995a, 1995b, 1995c, 1995d).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

2. Türk Dilinde Karışık Dilli Eserlerin Karşılaştırmalı Dil Özellikleri

2.1. Ses Bilgisi Özelliklerinin Dağılımı

Oğuzcanın ilk yazılı eserleri olduğu kabul edilen karışık dilli eserlerin ses ve şekil bilgisi özellikleri üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Burada bu özellikleri tekrarlamak yerine, bazı ses ve şekil bilgisi özelliklerinin karışık dilli eserlerdeki dağılımlarına yer verilecektir.

Karışık dilli eserlerin en önemli özelliklerinden birisi *ol-* / *bol-* ayrımında ortaya çıkar. Karahanlı Türkçesine özgü olan *bol-* fiili, Oğuzcada *ol-* biçimindedir (Korkmaz 1995b:284). *Ol-/bol-* biçimlerinin karışık dilli eserlerdeki kullanımları birbirinden farklıdır. Kudurî Tercümesi (=KT) ve Ferâiz Kitâbı'nda (=FK) *bol-* sabittir (Tekin 1974; Korkmaz 1995a:357). Behcetü'l-Hadâ'ik'de (=BH) her iki biçim de geçer; ama *bol-* biçimi baskındır (Buluç 2007a:85; Canpolat 1967:172). *Şerhü'l-Menâr*'da (=ŞM) ise hem *bol-* hem de *ol-* biçimleri sık kullanılır (Mansuroğlu 1960:370).

Diğer önemli bir değişme de kelime başı çift dudak ünsüzü /b/'nin, dış dudak ünsüzü /v/'ye dönüşmesiyle ilgilidir. Doğu Türkçesi metinleri *b-* ünsüzünü taşırlar: *bar* 'var', *bar-* 'var-', *bir-* 'ver-'. Korkmaz (1995) bu konuda 12, 13. asırlarda Oğuzcada *b->v-* değişiminin başlamadığına hükmeder ve Oğuz Türkçesini bu açıdan Karahanlı Türkçesiyle birleştirir. Karışık dilli eserler, bu özellik açısından incelendiğinde BH ve KT'de söz başı *b-*'li kullanımların, FK'de ise *v-*'li kullanımların baskın olduğu görülür. Bu açıdan bakıldığında eserlerde bir birliktelik görülmez.

Eski Türkçedeki söz içi /d/ sesi (*tod-*, *edgü*) Karahanlı Türkçesinde sızıcı, dış arası /d̪/'ye (*toḍ*, *eḍgü*) ve Eski Anadolu Türkçesinde de /y/'ye (*gey-*, *ayır-*, *eyü*) dönüşmüştür (Demir ve Yılmaz 2009). Karışık dilli eserlerde Eski Türkçedeki /d/ sesi bazı istisnalar dışında düzenli olarak /y/'ye dönüşmüştür. BH, FK ve KT'de geçen konuyla ilgili bazı örnekler şunlardır: *ayruḵ lar* 'başkaları', *eygü* 'iyi' (BH, KT), *ḵayḡu* 'kaygı' (BH, KT, FK), *uyı-* 'uyumak' (BH, FK), *yıyıla-*, *yıyıla-* 'kokla-' (BH, KT), *iyi* 'sahip' (KT). Aynı eserlerde bazı kelimelerde söz konusu değişim gerçekleşmemiştir: *idi*, *iḍi*, *izi* 'sahip' (BH, FK), *bodak* 'boya' (BH).

Türkçede /ḡ/, /g/ seslerinin çok heceli kelimelerin sonunda ve yapım/çekim eklerinin başındaki durumu, Türk dilinin tarihsel

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

dönemlerini veya eserlerin özelliklerini belirlemede kullanılan önemli ölçütlerden biridir. Eski Türkçenin hece ve ek başlarında *-ğ/-g* ünsüzleri ile birden fazla heceli kelimelerin soneslerinde bulunan *-ğ/-g* ünsüzleri, XIII. yüzyıl sonlarına doğru Oğuz-Türkmen lehçelerine dayanan Güneybatı Türkçesinde artık kurallı olarak eriyip kaybolmuştur: *kağığ > kapu*, *sevig > sevü*, *belgür- > belür* (Korkmaz 1995b:280). Bu konuda karışık dilli eserlerde özellikle BH, FK ve KT'de Oğuzca eğilimler baskındır: *belür-* (FK), *ölü* (FK), *ka amu* (FK, KT), *arı* 'temiz' (FK, BH), *aru* (ŞM), *görklü* (ŞM). Ancak bu kuralın dışında kalan örnekler de oldukça fazladır (Canpolar: 1967: 171): *apug* (BH), *uluğ* (BH), *ölüg* (KT), *bolğan* 'olduğu' (ŞM) gibi.

Yukarıda anlatılan */ğ/*, */g/* seslerinin kelimelerde sergiledikleri ikili kullanımlar, söz başı */d-/ ~ /t-/* için de söylenebilir. Bu konuda Divanu Lügati't-Türk'te Oğuzların söz başı ötümsüz */t'/*yi ötümlü olarak kullandıkları bilgisi yer alır: *d'*yi *t'*ye ve *t'*yi de *d'*ye çevirmek Oğuzların bir uygulamasıdır ve diğer Türk lehçelerine ters düşen bir tutumdur. Türkler *tewe*, Oğuzlar *deve* der. Türkler 'dahi, üstelik' anlamında *tağı*, Oğuzlar *dağı* der (DLT 2005:302). Karışık dilli eserler */d-/ ~ /t-/* konusunda benzer özellikler gösterirler. Eserlerde hakim olan özellik Eski Türkçedeki söz başı ötümsüz */t'/*lerin ötümlüleşmesidir: *düne-* 'gecelemek' (BH, KT), *dünin* 'geceleyin' (KT), *dütün* 'duman' (BH), *depren-* (BH). Fakat, eserlerde ikili kullanımlar da oldukça yaygındır: *tağ ı ~ dağ ı* (BH), *ğ oğ- ~ doğ-* (BH, FK), *tört ~ dört* (KT), *tê- ~ de-* 'demek' (ŞM). Bazı kelimelerin eser boyunca tek biçimlerinin kullanılmasına da bazı metinlerde rastlanır: *takı*, *turur*, *taş*, *Teñri* (KT).

Türk dilinde çok tartışılan konulardan biri de kapalı *e*'nin varlığıyla ilgilidir. Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlıcada kök hecede *e* sesi için *ye* (ع) yazılışı yaygındır. Araştırmacılar, bugün Türkiye Türkçesinde *e* ile söylenip de Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlıcada *ye* ile işaretlenmiş köklerde bir *é* görme eğilimindedirler (Yılmaz 2007:531). Yazımlar dikkate alındığında karışık dilli eserlerin *i*'li yazımları tercih ettiği söylenebilir. BH, FK ve KT'de *i*'li biçimler oldukça yaygındır: *bir-* 'vermek', *biş* 'beş', *di-* 'demek', *irte* 'sabah', *it-* 'etmek', *yir* 'yer' (Buluç 2007a:85); *yi-*, *di-*, *yiñ*, *irte*, *yit-*, *biş* (Korkmaz 1995a: 358); *bir-* 'vermek', *biş* 'beş', *bişinç* 'beşinci', *di-* 'demek', *it-* 'etmek' (Tekin 1974). Karışık dilli eserlerin Doğu Türkçesiyle olan bağlantıları düşünüldüğünde, */i/*'li yazımların tercih edilmesi olağan bir durum olarak karşılanmalıdır. Karahanlı Türkçesinin güçlü bir devamı olan Çağatay Türkçesinde */e/*, */i/* farklılaşması görülmez. Çağatay Türkçesi kök hecedeki açık ve kapalı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

e seslerinin *i*'ye değiştirmiş, açık ve kapalı *e* karşıtlığı da kaybolmuştur: *sen* > *sin*, *sew-* > *siv-*, *eşid-* > *işit-*, *beş* > *biş* vb. (Demir ve Yılmaz 2009:72).

2.2. Şekil Bilgisi Özelliklerinin Dağılımı

Biçim bilgisi açısından değerlendirildiğinde, karışık dilli eserlerin irili ufaklı çok farklı biçimsel özelliği bünyesinde barındırdığı görülür. Burada bütün bu biçimsel özelliklerden bahsedilmeyecek, sadece eserler karşılaştırıldığında önemli sonuçlar elde etmeye yarayacak bazı özellikler üzerinde durulacaktır.

Üzerinde durulması gereken birinci özellik geniş zamanın olumsuz biçimidir. Divanu Lügati't-Türk'te geniş zamanın olumsuz çekimi hakkında da önemli bilgiler yer alır. "Olumsuzunda değişik bir özellik göze çarpmaz: *"men barmasmen, ol barmas* denir ki 'ben gitmem, o gitmez' demektir. Oğuzlarla öbür Türkler arasında ayrılık yoktur." (II, 65) Kâşgarlı, geniş zaman kipinin başka çekimleri için de *olar barmaslar, bular barmaslar, biz barmasmız* gibi örnekler vermiştir (Korkmaz 1995c:250)." Kâşgarlı Mahmut'un belirttiği geniş zamanın olumsuz biçimi *-mAs* bazı karışık dilli eserlerde son derece yaygındır: *bolmas, k omas, sevmes* (BH), *bulmas, sınmas* (FK), *oķ umas erse* (KT), *olunmaslar* (ŞM) gibi. Az da olsa *-mAz*'lı biçimler FK'de ve ŞM'de kullanılır: *gilmez bolsa, geçmez* (FK); *bolmaz, eylemez* (ŞM). Geniş zaman ekinde görülen *-z* > *-s* değişmesi sadece bu ekle sınırlı kalmamış; BH'de yüklemdeki kişi eklerine de sıçramıştır: *kurtıla-vus, dedemüs, baravus* (Canpolat 1997:173). Şunu da belirtmek gerekir ki *-mAs* biçimi sadece karışık dilli eserlere görülmez, Karahanlı Türkçesinde sıklıkla (*bolmas* 'olmaz', *körmes* 'görmez') (Demir ve Yılmaz 2009:71); Eski Anadolu Türkçesinde seyrek görülür: *görinmes* 'görünmez', *gelmes* 'gelmez' (Mansuroğlu 1988:257).

Şekil bilgisine ait diğer önemli bir özellik durum eklerinin kullanımlarıyla ilgilidir. İlgi durum ekinin taşıdığı ünlü ve ekin kelimeye ekleniş biçiminde karışık dilli eserlerde bazı farklılıklar görülür. Ekin ünlüsü FK'de ve ŞM'de düzdür: *ataning, aning, oğluning, atasining* (FK); *anlarnmñ, ācizligiñ, siziñ* (ŞM). BH'de az da olsa ünsüzle biten kelimelere eklenen *-nuñ* yanında, baskın kullanım Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi *-(n)Uñ* şeklindedir: *ayınuñ anınçı günü, ħ urmā ađaçınuñ fāyidesi, Alīnuñ oğlı* (Buluç 2007a:88).

Belirtme durum ekiyle ilgili en önemli özellik, ekin *-(y)I* veya *-nI* olarak gerçekteşip gerçekteşmediği ile ilgilidir. Çoğu eserde

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

–nI belirtme eki yanında baskın biçim –(y)I'dır. Sadece ŞM'de her durumda belirtme durum eki –nI'dır: *kadaşnı* (kardeşi), *yigirmini* (yirmiyi), *nemeni* (nesneyi), *munlanı* (bunları).

Ayrılma durum eki için yaygın biçim –dAn'dır. Az da olsa özellikle yer yön adlarında ve zamir çekimlerinde –dIn biçimi eserlerde yer alır: *yañadın*, *sağdın*, *ş oldın* (BH), *daşdın*, *daşdınk ı* (FK), *mundın*, *anlardın* (ŞM). Bu tür kalıplaşmış biçimler Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde de yaygındır: *sağdın yaña* 'sağ tarafa', *buñardın yaña* 'pınardan yan' (Mansuroğlu 1988:260).

Karışık dilli eserlerdeki sıfat fiillerin kullanımlarında bazı benzerlikler ve farklılıklar vardır. BH'da –An biçimiyle birlikte /ğ/, /g/'nin korunduğu –ğan /-gen de kullanılmıştır: *dutan* ~ *dutğan* (Buluç 2007a). FK'de –(y)An biçimi yer alır: *ķ alan mal*, *ķ alanı*, *satun alana* (Tekin 1974). Çoğu karışık dilli eserde geçmiş zaman sıfat fiili –duk / -dük yaygın olarak kullanılır: *bolduk da*, *öldükde*, *çık duğı yir* (FK), *sevdük ķ ulına* (BH). ŞM'de –ğan /-gen eki de geçmiş zaman sıfat fiilidir: *bolğanından soñ* 'olduktan sonra', *mecāz bolğan için* 'mecaz olduğu için', *degen gibi* 'dediği gibi' (Mansuroğlu 1960). Karahanlı Türkçesinde gelecek zaman sıfat fiili –ğu / -gü yerini, Oğuzcada ve karışık dilli eserlerde –AsI ekine bırakmıştır: *barup durası yir* (Buluç 2007b:96); *Uludın oķ ıyası yirde*, *boğazlayası nesesı yok erse*, *ödünç biresıye ķ osa* (Buluç 2007c); *gelesi yıl* (Mansuroğlu 1960). Gelecek zaman sıfat-fiil eki –dAçI da karışık dilli eserlerin hepsinde görülmez, Ayrıca ekin kullanım alanı oldukça sınırlıdır.

Sıfat fiillerin kendisine bağlı olan unsurlarla olan uyumu noktasında da farklılıklar gözlemlenir. *Abdullah hurma agacın bilmek* ... (Buluç 2007b:94) örneğinde *bilmek* isim fiilinde ve öznesinde herhangi bir ek yoktur. ... *bu ağaç yaradılmaķ lıķ ı* (Buluç 2007b:54) kullanımında da bitimsiz fiilin öznesi herhangi bir ek almamıştır. *Tanrı bu tevhid ipini sevdük kulına biribidi* (Buluç 2007b:97) kullanımında da sıfat fiil üzerinde iyelik eki görülmez. *Ve ol yolu kösterici Tanrı durur* (Buluç 2007b:95) kullanımında da –ici eki kendisine unsur aldığı için –An sıfat fiili görevindedir. Bu gibi yapıların bu yazıdan bağımsız olarak incelenmesine ihtiyaç vardır.

2.3. Söz Dizimi: Bazı kelimelerin edat, isim ve zarf kullanımları

Bu bölümde, karışık dilli eserlerde görülen; ancak Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde kullanılmayan ya da az kullanılan

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010

edatların (çekim edatları) Eski Türkçe ve Orta Türkçeye olan bağlantıları üzerinde durulacaktır. Bilindiği gibi edatlar adlardan (geniş anlamda) sonra gelerek isimlerle bir grup oluşturur ve bunlar edat grubu olarak isimlendirilir. Fiillerin isim çekim eki almış bir unsur istemeleri gibi edatlar da ilişki kurdukları addan belli çekim halleri isterler. Türkçede adlar edatlara yalın, yönelme durum eki, ayrılma durum eki veya ilgi durum eki olarak bağlanabilir (Banguoğlu 2004:286).

Karışık dilli eserlerde geçen ve burada incelenecek edatlar şunlardır: *aşnu* ‘-den önce’, *basa* ‘-den sonra, öte’, *burun* ‘-den önce, ilk’, *tapa* ‘-a doğru’, *tegre* ‘çevre, etraf, -e kadar’.

aşnu

Bu kelime, Eski Türkçe, Karahanlı ve Harezmi sahalarında ‘-den önce’ anlamıyla kullanılır (Hacıeminoğlu 1992:10; Li 2004:115). Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü’nde *aşnu* ‘önce, evvelce’, *aşnuça* ‘önce daha evvel, evveleri’, *aşnuanķ* ‘önceleri’, *aşnuķ ı* ‘evvelki’, *aşnurak* ‘evvelki, baştan’ biçimleri geçer (Caferoğlu, 1968:24). Eski Türkçede özellikle Uygurca eserlerde kelime oldukça işlektir ve *aşnu*, *aşnuķ ı*, *aşnuça*, *aşnukısı* (Ölmez 1991, Kaya 1994), *aşnurak* (BTK1:103; Hamilton 1998) gibi farklı biçimlerde karşımıza çıkar. Kelime Karahanlı Türkçesi eserlerinde de yer alır. Divanu Lügati’t-Türk’te ‘önce, evvel’ anlamıyla edat olarak geçer: *men andan aşnu keldim* ‘Ben ondan önce geldim.’ Kutadgu Bilig’de *aşnu* oldukça sık geçer ve genellikle zarf görevindedir. Aşağıdaki örnekte *aşnu* edat olarak kullanılmış ve çıkma fonksiyonundaki bulunma durum ekli bir sözcük almıştır:

törütmezde aşnu bayat bu ‘âlem / törütti yorıttı bu levh-u kalem (Kaçalın, s. 122, b. 2227) ‘Tanrı bu âlemi yaratmadan önce, levh ile kalemi yaratmıştır. (Arat 1998: 167)’

Bu kelime Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde nadiren karşımıza çıkar. Tarama Sözlüğü’nde *aşnuġı* biçimi ‘önce, eski, kadim’ anlamıyla verilir. Özkan (2000:909) kelimeyi *aşnuķ* ‘önce’ şeklinde verir. Süheyl ü Nev-bahar’da geçen kullanım şöyledir: *Didügüm kitâb aşnuġı Pârsi / Dilince düzilmiş Hâķ ‘uñ yâr İsi* (Dilçin 1991:218).

Karışık dilli eserlerin bazılarında söz konusu kelime geçer. FK’te *aşnu*, *aşnurak* biçimleri (Tekin 1974), KÇ’de ise sadece *aşnuķ ı* biçimi yer alır (Korkmaz 1995:357). FK’teki kullanımlardan

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

biri edattır ve ayrılma durum ekiyle kurulmuştur: *(öl)ümden aşnu* (Tekin 1974:102).

basa

Eski Türkçede yaygın kullanımı olan kelimelerden biridir. Bu kelime Köktürk Yazıtlarında ‘sonra, tekrar’ (Tekin 1968:309) anlamıyla geçer: *‘ba[sa] tabgaçda yiriye atig oguz ara yeti ...* (Tekin 1968: 256).’ Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü’nde *basa* ‘1. Bundan başka, sonra, onun arkasından 2. Arka’ (Caferoğlu 1968:34) anlamlarıyla yer alır. Aynı eserde *antada basa* ‘bunun üzerine, bundan sonra’ (Caferoğlu 1968:17) şeklinde bir kelime grubunda yer alır. Uygurca eserlerde aşağıdaki örneklerdeki gibi yer alır: *basa yana az övkeler biligsiztin* ‘sonra yine hırs, öfke ve bilgisizlikten (BTK1:96).’ Uygurca Üç Hikaye’de bir zamirle birlikte geçer ve edat grubu oluşturur: *anta basa* ‘ondan sonra, onun arkasından (1946:84,92).’

Karahanlı Türkçesi eserlerinde de bu kelimeye rastlarız. Divanu Lügati’t-Türk’te *basa* ‘sonra’ *men anda basa geldim* ‘Ben ondan sonra geldim (DLT 2005: 174)’ cümlesinde edat olarak kullanılan *basa* kendisine çıkma fonksiyonunda bulunma durum ekli bir zamir almıştır. Aynı kelime Kutadgu Bilig’de daha sık geçer. Bunlar da Divanu Lügati’t-Türk’teki gibi edat grubu oluşturmuş ve kendisine çıkma fonksiyonunda bulunma durum ekli bir unsur almıştır. İlgili örneklerden bazıları aşağıdadır:

bularda basa kaç kotu bar adın / baka körse bilgi biligde öñin (Kaçalın, s. 228, b. 4355) ‘Bunlardan sonra daha birkaç zümre vardır; dikkat edersen, birinin bilgisi diğerinkinden farklıdır. (Arat 1998: 315)’

anıñda basa kör oğul kız-turur / oğul kız yükin yüdmek emgek erür (Kaçalın, s. 189, b. 3582) ‘Ondan sonra çoluk-çocuk dünyaya gelir; onların yükünü yüklenmek zahmetli bir iştir. (Arat 1998: 261)’

Karışık dilli eserlerden FK’de *basa* genellikle ‘sonra’ anlamındadır. Metinde geçen *andan basa* grubu, Divanu Lügati’t-Türk ve Kutadgu Bilig’deki kullanımlarla aynıdır. Taradığımız Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde bu kelimenin geçmediğini gördük. Bu durum da karışık dilli eserlerin, en azından FK’nin, Doğu Türkçesiyle olan yakınlığını destekler.

burun

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Doğu Türkçesine özgü diğer bir edat da ‘-den önce, ilk’ anlamlarına gelen *burun*’dur. Uygur Türkçesi Sözlüğü’nde bilinen anlamı yanında ‘önce, önceleri, evvel, evveleri’ anlamı da verilir. Yine ikinci anlamıyla ilgili diğer bir biçim de ‘önceki, evvelki’ anlamındaki *burunğı*’dır (Caferoğlu 1968:54). Söz konusu kelime Karahanlı Türkçesinde de zaman anlamıyla karşımıza çıkar. Aşağıdaki örnek zarf göreviyle Kutadgu Bilig’den gelmektedir.

biligsizke bérse begi kur orun / begiñe yazıǵlı munı bil burun (KB, 4077, s. 214). ‘Eğer bir bey bilgisiz kimseyi yükseltir ve ona mansıp verirse, şunu önceden bil ki, o kimse beyine sadâkat göstermez. (Arat 1998:295)’

Aynı kelime ayrılma durum eki almış edat göreviyle Divanu Lügati’t-Türk’te geçer:

ol mendin burun bardı: ‘O benim önümden gitti. (DLT 2005: 208)’

Atabetü’l-Hakayık’ta *burun* ‘önce, evvel’ şekliyle aşağıdaki örneklerdeki gibi kullanılır:

Burun başķ a bórknı keđ er baş kerek (Arat, 1992:64). ‘(Unutma ki) önce bórķü giyecek baş lâzımdır (Arat, 1992:93).’

Yukarıdaki kelimeler kadar işlek olmasa da *burun* kelimesi Eski Türkçe ve Karahanlı Türkçesi eserlerinde zarf veya edat görevinde kullanılmaktadır. Bu kelime karışık dilli olup olmadığı tartışmalı olan ŞM’de *burunķ* ı ‘önceki’, ve *burun* ‘önce’ biçimleri yer alır.

Burun edatı Tatar, Kazak, Kırgız, Başkurt, Karakalpak, Nogay, Karaçay-Balkar, Kırım Tatar ve Karay Türkçelerinde de kullanılmaktadır ve kendisine ayrılma durum ekli bir isim istemektedir: Kaz. *jurttan burın* ‘halktan önce’, Kar. *kayalardan burun* ‘kayalardan önce’ (Alkaya 2002:203).

tapa

Eski Türkçe, Karahanlı Türkçesi, Harezmi ve Kıpçak Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesinde karşımıza çıkan ve ‘-e doğru’ anlamına gelen edat *tapa* kelimesidir.

Tapa, Orhun Türkçesinde özellikle yer isimlerinden (ülke) sonra çok kullanılmıştır. Söz konusu edat kendisine yalın halde bir isim istemektedir. İlgili birkaç örnek şöyledir: *Oğuz budun tapa* ‘Oğuz halkına doğru’, *Tabgaç tapa* ‘Çin’e doğru’, *Beş balık tapa* ‘Beşbalık’a doğru’ (Tekin 1995). Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü’nde *tapa* kelimesi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

‘doğru, yönelmiş, yöneltmiş, karşı’ anlamlarında verilir (Caferoğlu 1968:224). Uygurca eserlerden, Altun Yaruk’ta, *burq an tapa* (Ölmez 1991:23; Kaya 1994:118), *tengri tapa* (Tekin 1976:60) şeklinde geçer. Benzer ifadeler DLT’de bulunur: *Uygur tapa başlanıp* ‘Uygur üzerine yöneldik (DLT 2005: 302). Tekin (1976)’de *tapa*’nın zamirle bir grup kurduğu durumlarda, zamirin belirtme durum ekiyle işaretlendiğini söyler: *mini tapa* (Tekin 1976:141, 144), *bizni tapa* (Tekin 1976:162).

Zamirin belirtme durum ekiyle işaretlenmesi DLT’de devam eder: *Menig tapa keldi*. ‘O bana doğru geldi. (DLT 2005:530)’. *Tapa* kelimesi DLT’de yön gösterme durum ekini almış biçimde de geçer: *ol menig tapāru keldi* ‘O, bana yaklaştı, O, benim yanıma doğru geldi’, *ol anig tapāru bardı* ‘O, onun yanıma doğru gitti.’ (DLT 2005: 531). Edatın yalın durumda bir adla birleşmesi DLT’de de yaygındır: *yaylāg tapa emitti* ‘Yaylaya doğru meylettiler.’ (DLT 2005: 257).

Kutadgu Bilig ve Atabetü’l-Hakayık’ta da benzer kullanımlar bulunur. Kutadgu Bilig’de *q adaşı tapa bardı* (3289), *ilig tapa* (5014), *meşrik tapa* (5678), *q adaşı tapa* (5973) (Arat, 1979) biçimleri geçerken Atabetü’l-Hakayık’taki kullanım *ajun tapa*’dır (Arat 1992:76).

Eski Anadolu Türkçesinde de zaman zaman *dapa* olarak karşımıza çıkar: *Beni anuñ yolu dapa döndürür* (Yavuz, s. 10), *Ellerümüz gök dapa götürelüm* (Yavuz, s. 40); *senüñ dapa, zindān dapa* (Li 2004: 44).

Karışık dilli eserlere bakıldığında bu edatın BH’de *dapa* şeklinde kullanıldığı görülür. Bilindiği gibi söz başındaki ötümlüleşme Oğuzcanın genel bir özelliğidir. Aşağıdaki örneklerde adlar *dapa* edatına ya yalın ya da ilgi durum ekiyle (genellikle zamirler) bağlanmaktadır. İlgili örnekler şunlardır: *Anuñ dapa*, *H üseyñ dapa* (Buluç 2007b:103), *düşman dapa* (Buluç 2007b:104, 105), *minüm dapa* (Buluç 2007c:125), *Çalap dapa* (Buluç 2007c:127), *gūr dapa* (Buluç 2007c:144), *Belq is dapa*, *gūruñ dapa* (Buluç 2007c:145).

Buluç, (2007d:159)’de BH’nin iki nüshasını karşılaştırdığı yazısında iki nüsha arasındaki farklardan bahsederken *dapa* edatına da değinir. Buluç, erken nüshada (K) *dapa* edatının sık kullanıldığını, diğer nüshada bunun yerine *yana*’nın yer aldığını ifade eder. Buluç, *dapa*’ya bağlı isim veya grubun yalın halde olduğunu, kişi zamirlerinde ise ilgi durumunda bulunduğunu ifade eder. Yine *yana* edatına bağlı isimlerin ayrılma durum eki taşıdığını belirtir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

tegre

Bu konudaki son kelimemiz farklı biçimleri olan ve ‘çevre, etraf, -e kadar’ anlamlarını taşıyan *tegre*’dir (*tigre, tegrü, tigrü, tigrî, degri*). Söz konusu kelime Orhun Türkçesinden itibaren çeşitli eserlerde geçer.

Yağımız teğre ocuk teğ erti. ‘Düşmanlarımız çepeçevre ocak gibi idi.’ (Tekin 1995:84, 85)

Ol balık tegre yime yiti kat karam içinte ‘O şehrin çevresindeki yedi kat hendek içinde’ (BTK1:104)

Etüzüng tegre ‘vücudun çevresinde’ (BTK1:99)

Maytrısimit’te *tegreki* (*tegreki başlar*), *tegremitze* (*tegremitze yorup*), *tegre* (*tegre toli*) gibi biçimler yer alır (Tekin 1976). Dikkat edilirse bu kullanımlardaki *tegre* edat görevinde değildir. Benzer bir yapı da Uygurca Üç Hikaye’de (1946) *tegreki alpı* ‘çevredeki alp(lar)ı’ şeklindedir.

DLT’de ise kelimenin ‘halka, yuvarlak herhangi bir şeyin dış kenarı’ anlamı için *quduğ tegresi* ‘kuyunun [başka bir şeyin de olabilir] kenar [halkası] (DLT 2005: 547)’ örneği verilir. *Anıg tegre kişi qapsādı* ‘Halk onun çevresinde toplandı. (DLT 2005:399)’ kullanımında ise kelime edat görevindedir ve edat olan unsur kendisine belirtme durum ekli bir zamir almıştır.

Kutadgu Bilig’de ise ‘etraf, çevre’ anlamıyla iki yerde geçer ve buradaki kullanımlar edattır. *Tegre* edatı kendisine yalın haldeki isimleri almıştır. İlgili bir iki örnek:

4414: fesağ *tegre* turma yorıma yağuk / fesağ kıayda bolsa uçuzluk anuğ (Arat1979:443). ‘Fesağ etrafında dolaşma, ona yakın gitme; nerede fesağ varsa, orada itibarsızlık hâzırdır (Arat 2003:319).’

6541: Bayat tapđı kıaldı kişi tapđı kıldım / Ajun *tegre* yügrü özümnü kürettim (Arat 1979: 645). ‘İnsanlara hizmet ettim, Tanrı ibâdeti kıldı; dünya etrafında koşarak, yolumu azıttım. (Arat 2003: 469).’

Bu kelime karışık dilli eserlerde, *dapa* kelimesinde olduğu gibi, ötümlüleşmeye uğrayarak *degre* biçiminde sadece BH’de geçer. Burada söz konusu kelime yalın durumda bir isim almıştır. İlgili örnekler: *H ür, gilmân degre durup, müşk, anber, [saçu] saça*. (Buluç 2007c:146).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010

2.4. Söz Varlığı

Türkçenin tarihî dönemlerinde yazılmış bir eserin söz varlığı, tıpkı ses, biçim, cümle ve anlam özellikleri gibi, hem yazıldığı zaman ve mekâna hem de yazarına ait dil özelliklerini gösterir. Söz varlığı, zamana ve coğrafyaya bağlı olarak farklılık gösterebileceği gibi, kullanıcısının yaşına, cinsiyetine, sosyal statüsüne ait veriler içerir.

Türk dilinin tarihî metinleri üzerinde yapılan çalışmalar, ağırlıklı olarak ses ve biçim değişmelerine; kısmen de cümle yapısına bağlı kalınarak ortaya konmaktadır. Oysa tarihsel metinlerin dil özelliklerinin ve ait oldukları dönemlerin daha sağlıklı biçimde belirlenmesi için, söz varlığı ve anlam bilgisi gibi dilin başka unsurları da, ses ve biçim değişmeleri kadar önemli ve dikkate değerdir.

Oğuzcanın söz varlığına ait ilk bilgiler Divanu Lügati't-Türk'te geçmektedir. Banguoğlu (1960) "Kaşgari'den Notlar III / Oğuz Lehçesi Üzerine" başlıklı yazısında, Divanu Lügati't-Türk'te Oğuzca kaydıyla verilen kelimeler hakkında bilgi vermektedir.

Türk dilinde BH, KT, KF, Kitab-ı Güzide gibi karışık dilli eserlerin ses ve biçim özellikleri, yukarıda belirtildiği gibi ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Örneğin Korkmaz (1995b:284), karışık dilli eserlerde Oğuzca ve Karahanlı yazı dilini birleştiren örneklerin çok olduğunu belirterek şu kelimeleri sıralar: *assı/asığ*, *aydın/aydın*, *aru/arug*, *beñgü/mengü*, *beñiz/meñiz*, *barça* 'hepsi', *boynağ* 'isyankar', Kaşg. *boyna-* 'gururlan-, böbürlen-'; *buşak* 'içi sıkıntılı', Behç. *dadığ*/Kaşg. *tatığ* 'tat'; *dağarcuk*/Kaşg. *tağar* 'çuval, dağarcık'; Kaşg. *ton* 'don, elbise', *derkin*/Kaşg. *terkin* 'çabuk, hızlı'; *dokış-*/Kaşg. *tokış-* 'savaş-, vuruş-'; *depser*/Kaşg. *tepsir-*, 'büzül-, kabar-, çatla-', *tamar* 'damar', *kiñir-* 'genişlet-'/ Kaşg. *kiñü-* 'genişle-' gibi. Korkmaz örneklerin çoğaltılabileceği belirtir. Bu örneklerin tamamı aynı kelimenin ses değişmesine uğramış farklı biçimleridir. Karışık dilli eserlerin söz varlığı ile Karahanlı Türkçesi arasındaki benzerliği daha doğru biçimde tespit edebilmek için, Karahanlı Türkçesinden gelen; ancak kullanımı Oğuzcada devam etmeyen kelimelere bakmak gerekmektedir. Bu tür bir inceleme Eski Türkçe ile Oğuzca arasındaki ilişkiyi daha net gösterecektir.

Çalışmanın bu bölümünde, karışık dilli eserlerde görülen; ancak Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde kullanılmayan ya da kullanım sıklığı çok düşük olan kelimelerin Eski Türkçe ile bağlantıları üzerinde durulacaktır.

arda-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

‘Bozulmak’ anlamındaki kelime, FK’de aşağıdaki örnekte olduğu gibi kullanılmıştır.

“ağzı doldurmadı bir kesek çıktı *abdest ardamas...*” (71b-24)

Eski Anadolu Türkçesine ait taradığımız eserlerde, kelime geçmemektedir. Ancak Eski Türkçeye ait metinlerde kullanılmıştır. Örneğin kelimenin *-t* ettirgenlik ekini almış biçimi *artat-* Orhun abidelerinde 2 yerde geçer:

“Oğuz begleri budun eşiding: üze tengri basmasar asra yir telinmeser türük budun elingün törüngün kim *artatı* udaçı erti...” (Türk Oğuz beyleri, milleti işitin: Üstte gök basmasa, altta yer delinmese, Türk halkı ilini töreni kim bozabilecekti?) (KT D 22) (aynı cümle BK D 19’da da kullanılmış.)

Gabain (1998) Eski Türkçede, *arta-* fiilinden türemiş, *artatıgılı* ve *artatmağalı* biçimlerini kaydetmiştir.

Karahanlı döneminde yazılan Divanu Lügati’t-Türk’te kelimenin farklı biçimleri geçmektedir. ‘Bozulmak, kötüleşmek’ anlamındaki *arta-* aşağıdaki şiirlerde olduğu gibi kullanılmıştır:

Yıgılap udhu *artadım*

Bağrım başın kartadım

Kaçmış kutuğ irtedim

Yağmur küni kan saçar (I-272)

“Arkasından ağlayarak bozuldum, bağrımın yarasını deştim, giden saadeti aradım, gözüm yağmur gibi kan saçar.

Eren kamuğ artadı nenğler udhu

Tawar körüp uslayu eske çukar (II-17)

“Mal yüzünden adamlar hep bozuldu; mal gördüklerinde kartal gibi leşin üzerine inerler.”

Kelimenin, eserdeki ‘*King ton opramas, kengeşliğ bilig artamas.* (III-358)’ “Geniş elbise yıpranmaz, danışıklı işi bozuk olmaz.” atasözünde de geçtiği görülmektedir.

Karahanlı Türkçesinin bir diğer eseri Kutadgu Bilig’de de kelimenin *arta-*, *artak*, *artat-* biçimleri geçmektedir. Eserde 29 defa geçen *arta-* biçimine ait örnekler aşağıda verilmiştir:

arta- ‘bozulmak, kötüleşmek

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

saķış artasa dūnyā ‘uķbi işi

neçe birle *artar* ay edgü kişi (4384)

“Hesap bozulursa dūnya ve ahret işi de onunla birlikte bozulur; ey iyi insan.”

bu ķut bulmaduķ er ķalı bulsa ķut

baru ķılķı *artar* ķılır ilke yut (5757)

“Devleti görmemiş olan bir kimse saadete kavuşursa, onun tabiatı gittikçe bozulur ve memlekete felaket getirir.”

“Bozuk, fena” anlamındaki *artak* biçimi, 7 defa kullanılmıştır. Örnek:

itiglig az edgü öķüşte körü

telim tuştı *artak* öķüş sü bile (2340)

“Az sayıda ve muntazam bir ordu çoğa nispetle daha iyidir. Çok kimseler çok askerle bozguna uğradılar.”

Kelimenin ettirgen biçimi olan *artat-* ise eserde 15 defa kullanılmıştır. Örnek:

nelük tilde körksüz yorır bu sözüng

nelük köngülñi *artatur* sen özüng (1082)

“Niçin böyle nahoş şeyler söylüyorsun, niçin böyle maneviyatını bozuyorsun?”

Clauson’un sözlüğünde (1972:208), kelimenin bütün biçimleri, örneklendirilerek verilmiştir.

FK’de geçen “ağzı doldurmadı bir kesek çıķdı *abdest ardamas...*” cümlesindeki kelime, mecaz anlamda kullanılmıştır. Fiilin mecaz anlamda kullanılması, Eski Türkçede de görülmektedir. Örneğin Kutadgu Bilig’deki *ķılķı arta-*, *ķöngli arta-*, *ajun arta-* örneklerinde kelime, mecaz anlamdadır.

arslık

FK’de ‘Ne erkek ne diři olan, hūnsa.’ anlamındaki kelimenin kullanımı ařaęıdaki örneklerde olduęu gibidir:

“arslık ķankı yirden işerse anıng mirā□ın alır...” (64a-8)

“... bir oğlı ķalsa ve biri *arslık* bolsa māl uç bāre idesin bir bāre *arslık* viresin iki bāre oğlına viresin...” (64a-20)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

“... muhammed kavlinde on iki bāre idesin biş bāre *arslık* viresin yidi bāre oğlına viresin...” (64a-22)

Kelime, bazı araştırmacılar tarafından karışık dilli eserler arasında zikredilen Kitab-ı Gunya’da (Ercilasun, 2005:438) 1 defa kullanılmıştır:

“...Ve eger er cenāzesi olsa ve ‘avrat cenāzesi ve hādım cenāzesi ya *arslık* cenāzesi olsa...” (40a-3)

Orhun kitabeleri ve taradığımız Uygur Türkçesi metinlerinde geçmeyen kelime, Divanu Lügati’t-Türk’te, Oğuzca kaydıyla, *arsalık* biçimindedir ve şöyle açıklanmıştır: *Hem erkekliği hem dişiliği olan bir hayvan, aslık* (I-159).

Divanu Lügati’t-Türk’te geçen bu biçimle ilgili Clauson (1972:238), *-lık* ekinin isimden isim türettiğini; ancak kelimenin etimolojisinin belirgin olmadığını kaydeder. Bu kelime Osmanlı Türkçesi sözlüklerinde de geçer.

Kamus-ı Türkî’de *aslık* kelimesi, “Alet-i tenasülü nakıs olup tezevvüç ve tenasüle yaramayan kadın” biçiminde anlamlandırılmıştır. Lügat-Naci’de kelime madde başı yapılmamıştır. Ancak Arapça *retkâ*’ sözü açıklanırken *aslık* kullanılmıştır. Lehçe-i Osmani’de ise kelime aynı anlamda *asılık* biçiminde geçmektedir.

Tarama Sözlüğü’nde kelime, “Kadınlık organı bitişik olup karı koca olamayan kadın” anlamında *aslık/aslağ* biçimlerinde geçmektedir. Örnek:

El-hāyıs: ... ve ferci bitişik olan avrat ki *aslık* derler.

Kelime Anadolu ağızlarında farklı anlamlarda yaşamaktadır. Derleme Sözlüğü’nde “‘Kızlık zarı yırtılmamış’ anlamındaki *aslık/aslık* biçimleri, İncesu *Dinar-Afyon Karahisar; Aydoğmuş *Keçiborlu-Isparta, Kadıköy –Denizli’de; ‘Kesilmeye muhtaç kızlık zarı.’ **anlamı**, Uluğbey *Senirkent–Isparta, *Kilis–Gaziantep, Tömek–Konya’da; “Tam oluşmamış kızlık zarı.” anlamı ise Çerçin–Burdur, *Ilgın–Konya’da yaşamaktadır.

Eski Anadolu Türkçesine daha yakın olan ‘Üreme organı noksan kadın.’ anlamı ise *Akhisar –Manisa’da kullanılmaktadır.

Kelimenin, ‘Kısır kadın veya dişi hayvan.’ **anlamı**, Girveli *Bünyan, Bakırdağı *Develi–Kayseri’de; ‘Kesilmesi gereken kızlık zarı.’ Anlamı, Dereçine *Sultandağı Afyon Karahisar’da; ‘Gerdeğe girdiği gece kocası ile cinsî münasebette bulunduğu halde kızlığını

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

kaybetmeyen kız.’ anlamı ise Bademli *Dinar-Afyon Karahisar’da bilinmektedir.

Divanu Lügati’t-Türk’te, hem erkekliği hem dişiliği olan bir hayvanı belirten kelime, karışık dilli eserlerde insanlar için kullanılmıştır. Türk dili tarihinde buna benzer başka örnekler de bulunmaktadır. Örneğin Divanu Lügati’t-Türk’te ‘domuz yavrusu’ anlamıyla madde başı yapılan *çocuk* sözü, bugün Türkiye Türkçesinde ‘insan yavrusu’ anlamındadır.

Eski Anadolu Türkçesinde kelime, anlam değişmesine uğramıştır. Kelimenin Eski Anadolu Türkçesindeki anlamı, bugün Anadolu ağızlarında yaşamaktadır.

andavuk/andayuk

Karışık dilli eserlerin söz varlığına özgü bir başka kelime de *andavuk/andayuk*’tur.

FK’de ‘Onun gibi, böyle’ anlamındaki *andavuk* kelimesinin kullanımı, aşağıdaki örneklerde olduğu gibidir:

“...eger bir er ölse anası birle iki kıızı kalsa mālın *andavuk* altı ülü kıllalar dört ülü iki kıza bir ülü anasına vireler ve bir ülü ‘asabaya vireler...” (60b-16)

“...eger ata ana bir ata kız karındaşı birle ata bir ata kız karındaşı kalsa māl kamu ata ana bir ata kız karındaşına böle *andavuk* eger ata kız karındaşı kalsa...” (70b-6)

BH’de kelimenin *andayuk* biçimi kullanılmıştır. Örnek :

“[199] Dökilgesi dükel yılduz bu felekden

andayuk kim yağar erse köden dolu.”,

“[152a] Hağ habibi, ol Muhammed, ‘uqbā körki

Köçdi mundan, *andayuk* bil, imdi kani?”.

Buluç (2007c:118), *andayuk* sözünün *anı teg ok* biçiminden geldiğini belirtir. Orhon kitabeleriyle, taradığımız Uygur ve Karahanlı Türkçesi metinlerinde kelimenin söz konusu biçimi geçmemektedir. Ancak *anı* ve *teg* sözlerinin birleşmesiyle oluşan *antağ* sözünün, Eski Türkçede yaygın biçimde kullanıldığı bilinmektedir. Bu birleşik kelimenin üzerine *ok/ök* kuvvetlendirme edatı gelmiş olmalıdır.

Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde kelimenin kullanımı yoktur. Sadece 14. yüzyılda Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış olan Nazmü’l-Hilâfiyyat Tercümesi’nde geçmektedir. Örnek:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

“Andan kan hayzuḡ tazedür qara-hayz yüklü ‘avratda *andavuk* bulunur.” (NHT, 68b-7)

“Revā degül boğazlamak dırnaḡ ile, daḡı revā degül- diḡ ile çıḡduḡdan šonra *andavuk* aḡla!” (NHT, 116b-6)

Harezmi Türkçesinde sıkça kullanılan *andaḡoḡ/andaḡuḡ* sözü ile karışık dilli eserlerde görülen *andavuk/andayuk* sözü arasında sıkı bir ilişki vardır. Her iki kelimenin anlamı da aynıdır. Örnek:

“Cümle ḡalāyıq içtiler taḡı cümle cānvarlar içtiler, qandılar, taḡı quduḡ suwı *andaḡoḡ* erdi.” (NF, 44-4)

“Bu ma ‘nî taḡı *andaḡoḡ* turur” (NF, 427-7)

“Tegme bir köniḡ kalınlıḡı beḡ yüz yıllıḡ yer turur, arası ma *andaḡuk*. Yana tegme bir yerniḡ kalınlıḡı beḡ yüz yıllıḡ yer turur, arası ma *andaḡuk*.” (KE, 4r3)

“...altundın yaratılmış bir taḡt addı, Güher birle muraḡḡa ‘kılınmış, *andaḡuḡ* hil ‘atler aḡa keddürdi...” (KE, 7r8)

bundavuk

Karışık dilli eserlerde, biçim ve anlam bakımından *andavuk* sözüne çok benzeyen bir de *bundavuk* sözü geçmektedir. Aḡaḡıdaki örnekler FK’dan taranmıştır:

“... ol iki kızlara māldan iki ülüḡin vireler altıda bir anaya vireler ayruḡın ataya vireler ve bu ülü üçden kılalar ve *bundavuk* kızlara nice kim ikiden artuḡ bolsa iki ülüḡinden artuḡ virmeyeler...” (61a-23)

“... uraḡuta dörte bir vireler ayruḡın ata atasına vireler ve *bundavuk* ata ana bir iki qarındaḡ ḡükümleri *bundavuk* durur ve ata ana bir kız qarındaḡlar daḡı ata atası birle meseleleri *bundavuk* durur.” (69b-2)

“... ata atası ve ata anası birle oḡul kız ikiden nice artuḡ bolsalar ḡükümleri *bundavuk* durur kim yazduḡ” (65a-10)

“... ve gendü kıızı ḡalsa māl kamu gendü kızına böle dükel ‘ulemālar ḡavlinde *bundavuk* bola...” (69b-23)

Bu kelime de Eski Türkçeden taradığımız metinlerde geçmemektedir. Ancak Harezmi Türkçesi eserlerinde kullanılan *mundaḡoḡ/mundaḡuḡ* ve *bundayuk* sözleri arasında anlam ve biçim

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

bakımından ilişki vardır. Aşağıdaki Harezmi Türkçesi eserlerinden taranan örnekler, anlam bakımından *bundayuk* sözü ile aynıdır:

“Qoy edileringe taqı *mundagoq* hüküm bolğay. Sığır edileringe taqı *mundagoq* hüküm bolğay tep aydı.” (NF-251-3)

“Munda taqı *mundagoq* turur.” (NF-303-15)

“Tevrît içinde *mundagoq* okıdım tep imân keltürdi.” (KE-67v7)

buyuk

“Böyle, bunun gibi” anlamındaki kelime, karışık dilli eserlerden FK’de geçmektedir. Örnek:

“...eger iki oğul birle iki kız kalsa mâlı altı ülü kıllalar degme bir oğula iki ülü vireler degme bir kıza bir ülü vireler oğul ve kız nice kim bolsalar hükümleri *buyukdur* kim yazduk” (60b-9)

“... eger iki oğlu birle anası kalsa anaya altıda bir ayrukı iki oğula demdeng ülüş kıllalar nice kim ana birle oğul kalsa hükümleri *buyuk* bolur...” (60b-14)

“...ata atası ve ata anası birle oğul oğlanları ve kızları nice artuğ bolsalar hükümleri *buyuk* durur kim yazduk” (65a-26)

Kelimenin *bu* zamiri ve *ok/ök* kuvvetlendirme edatının birleşmesiyle oluştuğu açıktır. Tekin (1974:129) bu kelimeye *ok/ök* kuvvetlendirme edatının eklediğini belirtir. Eski Türkçe metinlerde kelimenin bu tür bir kullanımı yoktur. Taranan Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde de kelimenin kullanımı bulunamamıştır. Ancak yapı bakımından benzer bir kelime olan *olok/oluğ* ve *şolok/şoluğ* biçimlerinin kullanımı yaygındır. Örnek: Aşağıdaki örnekler Tarama Sözlüğü’nden alınmıştır. Örnek:

Horus vaktisiz ötse ne olur işi

Revadır *olok* dem kesilmek başı

Şolok saat nice honlar gele dir

Ki her bir mâide bir mil ola dir

yorç

FK’de 1 defa geçen kelime, aşağıdaki örnekte olduğu gibi kullanılmıştır:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

“... eger sorsalar bir er ölse ana bir ve ata bir er karındaşı
kalsa bir yorçı kalsa anıng mālı kamu yorçı ala ve karındaşları nese
almaya bu nete bolur...” (71a-21)

Tekin (1974:132) kelimeyi açıklarken, Divanu Lügat’i-
Türk’ten şu alıntıyı yapmıştır: ‘Karının küçük erkek kardeşi, küçük
kayınbirader.’

Kelime, Orhun kitabelerinde geçmektedir. Örnek:

“Kül tigin yadağın oplayu tegdi oñ tutuq *yurçın* yaraklıg
eligin tutdı yaraklıgdı kağanka ançuladı... Ol süg anda yok kıldımız.”
(Kül Tigin yaya olarak atılıp hücum etti. Vali Ong’un kayın biraderini,
silahlı, elle tuttu, silahlı olarak hakana takdim etti. O orduyu orada yok
ettik.” (KT D 32)

Divanu Lügat’i-Türk’te kelime, madde başı yapılmış ve
şöyle açıklanmıştır:

yurç: Karının küçük erkek kardeşi, küçük kayın. Kocanın
küçük kardeşiyle karının büyük kardeşi ayırt edilir. Kocanın küçük
kardeşine “ini” denir. Yaşça büyük olursa “içi” denir. Kocanın
kendinden küçük olan kız kardeşine “sinğil”, kocanın kendinden
büyük olan kız kardeşine “eke”, karının kendinden küçük kız
kardeşine “baldız”, karının kendinden büyük kız kardeşine “eke”
denir. (Atalay: 1985: III-7)

Clauson (1972:958) kelimenin, Baraba lehçesinde *yurdzu*;
Teleüt lehçesinde *yurçu*; Hakas lehçesinde *çurçu*; Tuvan lehçesinde
çurju biçimleriyle kullanıldığını kaydeder.

Taradığımız Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde kelime
geçmemektedir.

yavşın-

Kelime, BH’de ‘yapışmak, sarılmak’ anlamlarıyla şu
örneklerde olduğu gibi kullanılmıştır.

“[11] ... bu tevḥîd ipi minüm durur; her kim minüm erse
minüm ipüme *yavşinsun*..”

“[11]... kuyuda kim barsa, *yavşinsun* minüm ipüme...”

“[11]... ol birisi ip issi birle biliş degül erdi, ipe
yavşınmadı...”

“[109]... biri sağdın biri şoldın Hüseyn boynına
yavşındılar...”

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Eski Anadolu Türkçesinde kullanımı az olan kelime, Tarama Sözlüğü'nde 'yapıştırmak, yamamak, intibak ettirmek' anlamlarında ve *yavşur-* biçimiyle verilmiştir. Örnek:

Sabahın geri sana tapşırılar

Yama gibi yerine *yavşuralar*

Her iki kelime arasında anlam ve biçim bakımından ilişki bulunmaktadır. *yavşın-* biçiminin sonundaki *-in* dönüşlük eki; *yavşur-* biçiminin sonundaki *-ur* ise ettirgenlik ekidir.

Clauson (1972:881), kelimenin Uygurca'da *yapşın-*, *yafşın-yafşur-*; Hakani dili dediği Karahanlı Türkçesinde *yapçun-*, *yapşur-*; Harezmi Türkçesinde ise *yapşun-*, *yapşur-* biçimlerinin kullanıldığını kaydetmiştir.

Kelimenin Divanu Lügati't-Türk'te 'yapıştırılmak' anlamında *yapçun-*, *yawşun-*, *yapşun-*; 'yapıştırmak' anlamında *yapçur-*, *yawşur* biçimleri geçmektedir. Tekin (2003:235-236) "Türkçe /ş/, Çuvaşça /ś/ ve Moğolca /ç/" adlı makalesinde Türkçedeki karşılıklılık/ortaklaşalık eki *-ş-*'nin aslında *-ç-* olduğunu ve Türkçedeki /ç/ > /ş/ değişikliğinin geçmiş zamanlı şekiller aracılığıyla başladığını söyler. Daha sonra Tekin *-ş-*'nin *-ç-* şeklinde ortaya çıktığı, değişmediği Orta Türkçe metinlerinde geçen örnekleri vererek ispatlar. Böyle bir bilgi de Divanu Lügati't-Türk'te geçen *yapçun-*, *yapçur-* biçimlerinin varlığını daha iyi açıklar.

İlgili örnekler:

Okka yelim yapçundi "Ok ökse ile kuş tüyü yapıştırdı. (III-108)

Okka yelim yapşundi "O, oka ökse ile kuş tüyü yapıştırdı. (III-99) (Fiilin diğer biçimleri de aynı cümlede kullanılmıştır.)

Kutadgu Bilig'de *yapçu-* fiili 2 yerde kullanılmıştır. Örnek:

seviglini sevmez keyik teg kaçar

kaçıgılıka *yapçur* adağın kuçar (401)

"Seveni sevmez, andan geyik gibi kaçar; kaçana yapışır, onun ayağına sarılır."

kölike teg ol kör bu dünya tonga

ederse kaçar kaçsa *yapçur* sanga (1409)

"Ey yiği bu dünya gölge gibidir; onun peşine düşersen, kaçar; sen kaçarsan, o sana koşar."

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Bu durumda karışık dilli eserlerdeki *yavşın-* ve Eski Anadolu Türkçesindeki *yavşur-* fiillerinde, Batı Türkçesinde yaygın olan *b > v* değişiminin görüldüğü söylenebilir.

3. Sonuç

Bu çalışmada karışık dilli eserlerin bazı ses ve şekil bilgisi özelliklerinin karşılaştırmalı dağılımları, eserlerdeki bazı edatların kullanım özellikleri ve karışık dilli eserlerdeki söz varlığı bakımından önemli olan bazı kelimelerin Türk dilinin tarihî dönemlerindeki gelişmesi incelenmiştir. Hem karışık dilli eserlerden hem de tarihî metinlerden taranarak elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

a) Türk dilinin gelişiminde önemli olan ve karışık dilli eserlerde görülen bazı ses bilgisi özellikleri ve biçim bilgisi özellikleri karışık dilli eserlerde eşdeğer dağılımda değildir. Örneğin söz başı *b-* ünsüzünün *v-*'ye dönüşmesi bütün eserlerde tam değildir. BH ve KT'de söz başı *b-*'ler baskınken, FK'de *v-*'li kullanımlar yaygındır. Aynı şekilde ilgi ekinin kullanımı da aynı eşdeğer kullanıma sahip değildir. FK ve ŞM'de ekin ünlüsü düzken BH'de baskın biçim yuvarlak ünlüdür.

b) Söz dizimsel ilgilik açısından incelenen bazı edatlar da karışık dilli eserlerin Doğu Türkçesiyle olan yakınlıklarını daha da güçlendirmektedir. İncelenen edatlardan çoğu Karahanlı Türkçesindeki kullanımlarıyla eşdeğerdir. Yani, edatın istediği çekim unsuru aynıdır. Örneğin FK'de geçen *ölümden aşnu* grubu Divanu Lügati't-Türk'te geçen *andan aşnu* grubuyla yapısal özdeşlik kurmaktadır.

Karışık dilli eserlere uygulanacak başka söz dizimsel ölçütler bu eserlerin Oğuzca ve Doğu Türkçesiyle olan bağlantılarını ortaya çıkaracaktır.

c) Karışık dilli eserlerin ses ve şekil değişimleri karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, karşımıza düzensiz ve belirgin olmayan bir tablo çıkmaktadır. Bu durum, karışık dilli eserlerin, Eski Türkçeden Oğuzcaya geçiş dönemine ait olamayacağı düşüncesini desteklemektedir. Karışık dilli eserlerde görülen ve çoğu düzenli olmayan ses ve biçim değişimleri, Tekin'in vurguladığı gibi, teker teker kişilere ait dil özelliği olmalıdır.

d) Karışık dilli eserlerde görülen *arda-*, *andavuk/andayuk*, *bundavuk/bundayuk*, *buyuk* ve *yurç* kelimelerinin Eski Türkçe ile sıkı ilişkisi vardır. Bunların kullanımının Oğuzcada devam etmemesi, karışık dilli eserlerin bir geçiş dönemine ait olamayacağı düşüncesini desteklemektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

e) Karışık dilli eserlerde görülen *arslık/ashk* kelimesi, Divanu Lügati't-Türk'te de geçmektedir. Kelime Oğuzcada anlam değişmesine uğramıştır. Eski Anadolu Türkçesindeki anlam, bugün Anadolu ağızlarında yaşamaktadır.

KISALTMALAR

- BH bk. BULUÇ (2007a, 2007b, 2007c, 2007d)
KB bk. KAÇALIN Mustafa S.
DLT bk. Kâşgarlı Mahmûd
FK bk. TEKİN (1974)
KE bk. ECKMANN (1995)
KT bk. KORKMAZ (1995a)
NF bk. ATA (1997)
NHT bk. BİLGİN (1996)
ŞM bk. MANSUROĞLU (1960)

KAYNAKÇA

- Ahmet Vefik Paşa (2000). **Lehçe-i Osmani** (Haz. Recep Toparlı), TDK Yay., Ankara.
- AKKUŞ, Muzaffer (1995). **Kitab-ı Gunya**, TDK Yay., Ankara.
- ALKAYA, Ercan (2002) **Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar**, Doktora tezi, Fırat Üniversitesi.
- ARAT, Reşat Rahmeti (1991). **Kutadgu Bilig I Metin**, TDK Yay., Ankara.
- ARAT, Reşat Rahmeti (1992). **Atebetü'l-Hakayık**, TDK Yay., Ankara.
- ARAT, Reşat Rahmeti (2003). **Kutadgu Bilig II Çeviri**, TTK Yay., Ankara.
- ATA, Aysu (1997) **Ḳıṣasü'l-Enbiyâ I Giriş- Metin-Tıpkıbasım**, TDK Yay., Ankara.
- ATALAY, Besim (1985). **Divanu Lügat'it-Türk I-II-III**, TDK Yay., Ankara.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

- BANGUOĞLU, Tahsin (1960). "Oğuz Lehçesi Üzerine", **TDAY-Belleten**, TDK Yay., Ankara, s. 23-47.
- BANGUOĞLU, Tahsin (2004) **Türkçenin Grameri**. TDK Yay., Ankara.
- BİLGİN, Azmi (1996). **Nazmü'l-Hilafiyat Tercümesi**, TDK Yay., Ankara.
- BTK-1 **Büyük Türk Klasikleri** (1985). Cilt I, Ötüken & Söğüt Yayınevi, İstanbul.
- BULUÇ, Saadettin (2007a). "Eski Bir Türk Dili Yادığı Behçetü'l-Hadâ'ik Fî Mev'izeti'l-Halâ'ik", **Prof Dr. Saadettin Buluç Makaleler** (Haz. Zeynep Korkmaz), TDK Yay., Ankara, s. 84-93.
- BULUÇ, Saadettin (2007b). "Behçetü'l-hadâik fî Mev'izeti'l-halâ'ik'den Örnekler", **Prof. Dr. Saadettin Buluç Makaleler**, (Haz. Zeynep Korkmaz), TDK Yay., Ankara, s. 94-112.
- BULUÇ, Saadettin (2007c). "Behçetü'l-Hadâ'ik Fî Mev'izeti'l-Halâ'ik'ten Derlenmiş Koşuklar" **Prof Dr. Saadettin Buluç Makaleler** (Haz. Zeynep Korkmaz), TDK Yay., Ankara, s. 116-146.
- BULUÇ, Saadettin (2007c). "Behçetü'l-hadâik fî Mev'izeti'l-halâ'ik'den derlenmiş Koşuklar", **Prof. Dr. Saadettin Buluç Makaleler** (Haz. Zeynep Korkmaz), TDK Yay., Ankara, s. 116-148.
- BULUÇ, Saadettin (2007d). "Bir Eserin İki Yazma Nüshası", **Prof. Dr. Saadettin Buluç Makaleler** (Haz. Zeynep Korkmaz), TDK Yay., Ankara, s.149-184.
- CAFEROĞLU, A. (1968). **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- CANPOLAT, Mustafa (1968). "Behçetü'l-Hadâ'ik'in Dili Üzerine", **TDAY-Belleten 1967**, s. 165-175.
- CLAUSON, S. Gerard (1972). **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford University Press.
- DEMİR, Nurettin (2007). "Batı Türk Yazı Dilinin Oluşumu", **Türk Edebiyatı Tarihi I**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, s. 302-312.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

-
- DEMİR, Nurettin ve Yılmaz, Emine (2009). **Türk Dili El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Derleme Sözlüğü I-XII** (1962-1982). TDK Yay., Ankara.
- DİLÇİN, Cem (1991). **Süheyl ü Nev-bahâr İnceleme-Metin-Sözlük**, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- ECKMANN, János (1995) **Nehcü'l-Ferâdis**, TDK Yay., Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (2004). **Türk Dili Tarihi**, Akçağ yay., Ankara.
- ERDİ, Sekin; YURTSEVER Serap Tuğba Yurteser (Çeviri, Uyarlama, Düzenleme) (2005). **Dîvânü Lugâti't-Türk**, Kabcacı Yayınevi, İstanbul.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1992). **Türk Dilinde Edatlar**, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul.
- HAMILTON, James Russell (1998). **İyi ve Kötü Prens Öyküsü**, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- KAÇALIN Mustafa S. (Haz.) **Kutadgu Bilig**, Ahmet Atilla Şentürk (ed.) *Divânlar ve Mesnevîler*, <<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>>, (ET: 25.12.2008).
- Kâşgarlı Mahmûd (2005). **Dîvânü Lugâti't-Türk**, (Çev., Uyarlama ve Düzenleme Seçkin Erdi, Serap Tuğba Yurteser), Kabcacı Yayınevi, İstanbul.
- KAYA, Ceval (1994). **Uygurca Altun Yaruk Giriş, Metin ve Dizin**, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (1995). "Selçuklular Çağı Türkçesinin Genel Yapısı", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar I**, TDK Yay., Ankara, s.274-286.
- KORKMAZ, Zeynep (1995a). "Eski Bir Kudurî Çevirisi", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar I**, Türk Dil Kurumu, Ankara, s. 355-359.
- KORKMAZ, Zeynep (1995b). "Selçuklular Çağı Türkçesinin Genel Yapısı", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar I**, Türk Dil Kurumu, Ankara, s. 274-286.
- KORKMAZ, Zeynep (1995c). "Kâşgarlı Mahmut ve Divanu Lügati't-Türk", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar I**, TDK Yay., Ankara, s. 254-259.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

- KORKMAZ, Zeynep (1995d). "XI-XIII. Yüzyıllar Arasında Türkçe", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar I**, TDK Yay., Ankara, s. 268-273.
- Lİ, Yong-Song (2004). **Türk Dillerinde Sontakılar**, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, İstanbul.
- MANSUROĞLU, Mecdud (1954) "Mevlâna Celâleddin Rumî'de Türkçe Beyit ve İbareler", **TDAY-Belleten**, 207-220.
- MANSUROĞLU, Mecdud (1956) "Şeyyad Hamza'nın Doğu Türkçesine Yaklaşan Manzumesi", **TDAY-Belleten**, s. 125-144.
- MANSUROĞLU, Mecdud (1960). "Şerhü'l-Menâr'ın Dili Hakkında", **V. Türk Tarih Kongresi (Kongreye Sunulan Tebliğler)**, Ankara: TTKYay., s. 367-374.
- MANSUROĞLU, Mecdud (1988). "Eski Osmanlıca" **Tarihi Türk Şiveleri** M. Akalın (Çev.), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, s. 247-76.
- MÜLLER, F. W. K.; von Gabain, A. (Çev. S. Himran) (1946). **Uygurca Üç Hikâye**, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul.
- ÖLMEZ, Mehmet (1991). **Altun Yaruk III. Kitap (=5. Bölüm)**, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi I, Ankara.
- ÖZKAN, Mustafa (2000). **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Şemseddin Sami (1317). **Kamus-ı Türki**, Dersaadet.
- Tarama Sözlüğü** (1995). TDK Yay., Ankara.
- TEKİN, Şinasi (1974). "1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde 'Olga-Bolga' Sorunu" **TDAY-Belleten**, s. 59-157.
- TEKİN, Şinasi (1976). **Uygurca Metinler II. Maytrisimit Burkancılarının Mehdisi Maitreya ile Buluşma Uygurca İptidai bir Dram**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- TEKİN, Talat (1968). **A Grammar of Orkhon Turkic**. Uralic and Altaic Series, Vol. 69, Bloomington: Indiana University Publications.
- TEKİN, Talat (1995). **Orhon Yazıtları**, Simurg Yayınları, İstanbul.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

-
- TEKİN, Talat (2003). “Türkçe /ş/, Çuvaşça /ś/ ve Moğolca /ç/” **Talat Tekin Makaleler 1 Altayistik** (Haz. Emine Yılmaz-Nurettin Demir, Grafiker Yay., Ankara, s. 235-240.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (1977). **Eski Türkiye Türkçesi**, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul.
- TULUM, A. Mertol (1968) “Şerhu'l-Menâr Hakkında” **TDED**, XVI:133-138.
- VARDAR, Berke (1998). **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, ABC Kitabevi, İstanbul.
- YAVUZ, Kemal. **Mantıku't-Tayr**, Ahmet Atilla Şentürk (ed.) *Divânlar ve Mesnevîler*, <<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>>, (ET: 25.12.2008).
- YILMAZ, Emine (2007). “Ana Türkçede Kapalı e ünlüsü”, László Károly (ed.). Demir, N.; E. Yılmaz (Papers selected by) **Turkology in Turkey**, Szeged, s. 521-539.